

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Hallila, Mika

Title: Lannistumattoman ihmisyyden aika : Asko Sahlbergin Yö nielee päivät ja metamodernismin etiikka

Year: 2019

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © 2019 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Hallila, M. (2019). Lannistumattoman ihmisyyden aika : Asko Sahlbergin Yö nielee päivät ja metamodernismin etiikka. In E. Arminen, & M. Lehtimäki (Eds.), Muistikirja ja matkalaukku : Muotoja ja merkityksiä 2000-luvun suomalaisessa romaanissa (pp. 153-176). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1452.

Lannistumattoman ihmisyyden aika

Asko Sahlbergin *Yö nielee päivät* ja metamodernismin etiikka

Mika Hallila

Alkaneella vuosituhanella yksi suomalaisen romaanin merkittävimmistä tekijöistä on ollut Asko Sahlberg. Hän on kirjallisuudessamme omaääninen ainakin sen vuoksi, että hän on siirtolaiskirjailija, joka kirjoittaa äidinkielellään. Sahlbergin kotipaikka on Ruotsissa, mutta hän julkaisee teoksensa suomeksi ja Suomessa. Suomen kirjallisessa elämässä ja kirjallisessa julkisuudessa Sahlberg lienee tällä hetkellä jopa tunnetuin ulkosuomalainen kirjailija.

Göteborgissa vuodesta 1996 asti asunut tekijä on esikoisestaan *Pimeän ääni* (2000) lähtien julkaissut noin yhden teoksen vuosivauhdilla romaaneja, joiden aiheet vaihtelevat Suomen sodista ja raamatullisesta historiasta ruotsalaisen nyky-yhteiskunnan ongelmiin ja kehitysvammaisten ihmisten kokemusmaailmoihin. Paljon painoarvoa Sahlbergin romaanien aiheena saa myös siirtolaisuuden kuvaus. Tekijän useista teoksista löytyvä siirtolaisuusaihe onkin epäilemättä yhteydessä hänen omaan asemaansa emigranttina. Hänen siirtolaisromanejaan voisikin olla mielekästä lukea ylijärjaisinä esityksinä siirtolaisidentiteeteistä tai ruotsinsuomalaisena maahanmuuttajakirjallisuutena (ks. nykykeskustelusta Suomessa esim. Hyttinen 2016; Nissilä 2016). Niiden voi katsoa olevan myös mukana yhteiskunnallisessa dialogissa, jota ruotsinsuomalaisuuden historiasta ja nykypäivästä tälläkin hetkellä käydään niin Suomessa kuin Ruotsissa.

Siirtolaisuus on pääaiheena myös tässä artikkelissa analysoitavassa romaanissa *Yö nielee päivät* (2014). Yhteiskunnallisen realismin, ylijärjaisuuden tai muiden kulttuurintutkimuksellisten tarkastelukulmien sijasta alla olevassa analyysissä tarjotaan toisenlainen, romaaniteoriaan ja subjektifilosofiaan pohjaava tulkinnan mahdollisuus tälle romaanille. Esitettävän tulkinnan mukaan teoksessa on siirtolaisuuden kuvausta, esittävyttä ja realistisuutta merkityksellisempää temaattinen pyrkimys abstrakteihin yleistyksiin inhimillisestä kokemuksesta ja yleensä inhimillisestä subjektista nykyajassa – minkä on toisessa yhteydessä nähty pätevän Sahlbergin romaaneissa yleisemminkin (ks. esim. Hallila 2012, 53).

Yö nielee päivät -romaanissa kerrotaan 1970-luvulla Ruotsiin emigroituneen Jakobssonin elämänvaiheista tämän uudessa asuinmaassa. Jakobsson on nostettu kertomuksen

päähenkilöksi entisestä sivuhenkilön roolista, sillä hän on jo aikaisemmin esiintynyt toisen protagonistin – tässä romaanissa sivuhenkilönä esiintyvän Mikaelin – hämäämiesystävänä kolmessa Sahlbergin romaanissa: *Pimeän ääni*, *Hämärän jäljet* (2002) ja *Paluu pimeään* (2006). Näiden kolmen teoksen kokonaisuutta on kutsuttu Göteborg-trilogiaksi, ja nyttemmin on puhuttu myös Göteborg-sarjasta, johon *Yö nielee päivät* sisältyy neljäntenä osana. Kaikissa näissä romaaneissa on keskeistä se, että päähenkilö on muuttanut pysyvästi Suomesta Ruotsiin, Göteborgiin.

Siirtolaisuuden kuvauksen kautta romaanien voidaan tulkita käsittelevän yleisemmin subjektiutta, oikeastaan jopa keskeisemmin kuin siirtolaisaihetta itseään. Sahlberg tuo kaikissa romaaneissaan useasti esiin yksilökokemuksen varjopuolia, kuten ulkopuolisuuden, erilaisuuden, irrallisuuden ja yksinäisyyden tuntemuksia nykyajassa. Göteborg-trilogiassa tämä tulee esille päähenkilön eristäytyneisyyden, yksinolon ja pimeydessä viihtymisen kuvauksissa. Jakobssonin tarinassa ulkopuolisuus näyttäytyy rikollisuutena ja ylipäättään liukumisena yhteiskunnan hämärälle laitapuolelle. Tulkitsen luennassani myös ruotsinsuomalaisuutta ilmiönä ja ruotsinsuomalaisten kuvaamista ihmisryhmänä yleisinhimillisten ristiriitojen representoinniksi. Yhtäältä ristiriitaa tuottaa suomalaissiirtolaisten toiseus ruotsalaisessa yhteiskunnassa sekä suhteessa valtaväestöön että muihin etnisiin vähemmistöihin. Toisaalta *samuus* oman vähemmistöryhmän, toisten suomalaissiirtolaisten, kanssa vain korostaa subjektin kohtamaa ristiriitaa. Tässä mielessä sahlbergilainen ”siirtolaisuus” on subjektin huojahtelua toiseuden ja samuuden välimaastossa.

Kuuluminen ja kiinnittyminen paikkaan, sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön, on Sahlbergin romaanin maailmassa siirtolaiselle ristiriitojen läpäisemää. Romaanien siirtolainen on jännitteisessä tilassa oman kansallisuutensa ja asuinmaansa sosiaalisen todellisuuden kanssa. Kyse on välitilasta, jossa liikutaan erilaisten minuuspositioiden välillä pysähtymättä yhteen. Tämä asetelma edustaa *Yö nielee päivät* -romaanin yleisempää tapaa käsitellä erilaisia teemoja, ei yksinomaan siirtolaisuutta. Kysymyksessä on tietynlainen, nykyajalle ominainen poeettis-esteettinen strategia: merkitysten jännitteisyys ja huojuvuus eri muodoissa on leimallista taiteen ja kirjallisuuden nykyiselle suuntaukselle, jota on nimitetty *metamodernismiksi* (Vermeulen ja van den Akker 2010).

Analyysissani keskityn ensi sijassa romaanin kertojan ja päähenkilön välillä olevaan jännitteisyyteen ja pyrin osoittamaan, kuinka Sahlbergin romaanin voi tulkita edustavan metamodernismia ja kuinka erityisesti inhimilliseen toimintaan liittyvät eettiset kysymykset

ovat siinä keskeisiä. Tarkastelen päähenkilön ja kertojan suhdetta sekä niiden analyysin pohjalta narratiivisen identiteetin muotoutumista, jolloin subjektiuteen avautuu ennen kaikkea eettinen näkökulma (vrt. Meretoja 2018). Teoreettisesti nivellän omaa ajattelua etenkin kahteen klassisen romaaniteorian edustajaan, nuoreen Georg Lukácsiin ja Mihail Bahtiniin, sekä kolmanneksi ranskalaiseen nykyfilosofiin Paul Ricoeurin.

Yö nielee päivät -romaanissa on tulkintani mukaan kysymys siitä, että siirtolaisuutta ja siirtolaisen hahmoa käytetään yleisen subjektiuden esittämiseksi. Tällä tavalla romaanissa voidaan esittää kysymyksiä ja tuoda esiin yleisiä näkökohtia ihmisen maailmassaolosta ja nykyihmisen tilasta ja tilanteesta sekä eettisestä toiminnasta suhteessa toisiin ja toisten kanssa. Sanalla sanoen: Sahlbergin romaani käsittelee temaattisella tasolla yleisesti subjektiutta nykymaailmassa. Romaanissa on tämän näkemyksen mukaan edustettuna universalistinen käsitys inhimillisestä subjektista yleensä, vaikka siinä päällisin puolin esitetään kertomus Ruotsiin 1970-luvulla muuttaneesta suomalaisesta siirtolaismiehestä. Paljastaakseni tämän subjektin valkoisen siirtolaismiehen keinotekoisena hahmon takaa analysoin teosta klassisen romaaniteorian ja Paul Ricoeurin filosofisen ajattelun kontekstissa.

Rinnastamalla mainitut teoreettiset lähtökohdat ja analysoimalla romaania niiden kontekstissa avaan perspektiivin subjektille Sahlbergin teoksessa tarjoutuvaan eettiseen toimintamalliin. Toivoakseni analyysimallini avulla voidaan laajemminkin arvioida subjektin etiikkaa nykyaikaisessa romaanikirjallisuudessamme. Koska pyrin tällä tavalla ainakin jonkinasteiseen yleistettävyyteen nykyromaanin koskien, linkitän käsittelyni taideteoreettisesti ja kulttuuriteoreettisesti kysymykseen siitä, millaista on kirjallisuus, taide ja kulttuuri postmodernin jälkeisenä aikakautena. Pyrin analyysissäni löytämään *Yö nielee päivät* -romaanissa subjektille tarjoutuvan eettisen strategian ja moraalisen position, jota kutsun ”metamodernismin etiikaksi”. Näistä lähtökohdista ja näihin tavoitteisiin pyrkien kysyn romaanianalyysissäni, millainen on Sahlbergin romaanissa esitetty subjekti eettisenä toimijana.

Realismista metamodernismiin

Yö nielee päivät -romaanissa kerrottu Jakobssonin tarina on todentuntuinen. Sitä voisi ajatella ja analysoida realistisena kertomuksena, jossa muutamia vuosikymmeniä kestävät historialliset, todennäköiset ja mahdolliset tapahtumat ja tapaukset kerrotaan yhden Ruotsiin muuttaneen suomalaismiehen näkökulmasta – niin kuin ne olisivat voineet todella tapahtua.

Romaanissa on kuitenkin silmiinpistävä kohosteisia realismin keinoista erottautuvia piirteitä. Ne häiritsevät realistista lukutapaa ja niiden myötä esille nousee realistista siirtolaiskertomusta kirikkaampana tässä tarkasteltava yleisinhimillinen eettisyysmatiikka.

Näihin piirteisiin lukeutuu Sahlbergin kaikessa tuotannossaan viljelemä eriasteisten kirjallisten lainojen ja pastissien käyttö. Esimerkiksi F. M. Dostojevskin ja Albert Camus'n teosten jälkiä näkyy kautta tuotannon. Tälläkin kertaa mukana on esimerkiksi henkilö dostojevskilaisesta hahmogalleriasta: eräässä episodissa Jakobsson tapailee *Rikoksen ja rangaistuksen* (1866) Sonjaa muistuttavaa prostituotua nimeltä Bliss. Romaani puolestaan alkaa prologilla, jossa yhteys F. E. Sillanpään *Hurskaan kurjuuden* (1919) alkuun on ilmeinen: Toivolan Jussin ja Jakobssonin lopullinen kohtalo kerrotaan jo ennen varsinaisen kertomuksen alkua. Suomalaisen romaanitradition kansankuvauksen ”sankarit” Toivolasta Ryysynrantaan ovatkin selvästi myös Jakobssonin kirjallisia esikuvia ja viittauskohteita.

Eurooppalaisesta romaanista erittäin korostetusti esillä oleva kirjallinen yhteys on rinnastus Alfred Döblinin romaaniin *Berlin Alexanderplatz* (1929). *Yö nielee päivät* -romaanin kerronta ja kertojan ääni ovat paljon velkaa Döblinin modernistiselle, tarkoituksellisen epätasaiselle kerronnan diskurssille. Suhtautuminen kertomuksien päähenkilöihin on molemmissa romaaneissa samantyyppinen, kuten ovat itse päähenkilötkin: isokokoiset rikoksien tielle ajautuneet miehet, jotka ovat tulleet tehneeksi murhan. Kaiken kukkuraksi Döblinin teoksen päähenkilö Franz Biberkopf vierailee henkilökohtaisesti esittämässä muutaman ajatuksen, kun hän ja Jakobsson kertomuksen loppupuolella istahtavat sattumoisin samaan pöytään göteborgilaisravintolassa. Eettisen tematiikan kannalta pastisseja, alluusioita tai interfiguraalisia henkilöitä (Müller 1991) merkittävämpi elementti on kuitenkin kertojan diskurssi. Mukana kerronnassa on lähestulkoon koko ajan yhtä aikaa kertojan ja Jakobssonin äänet, puhe ja ajattelu: epäsuoran esityksen ja henkilöfokalisaation ristiriitaiset elementit herättävät huomiota ennen kaikkea sanavalintojen osalta. Neutraalin kolmannen persoonan kertojan äänen läpäisee kautta kerronnan Jakobssonin, tämän jyrkän suomalaismiehen, kansanomaisen, särmikäs ja maskuliininen puhetapa. Näin ollen myös Jakobssonin mielenliikkeet ja ajattelutapa ylipäättään ovat koko ajan esillä kerronnassa. Periaatteessa tämä kerrontatapa muistuttaa realismin poetiikalle ominaista, konventionaalista vapaata epäsuoraa kerrontaa (ks. esim. Furst 1995). Kerrontaan kuitenkin sisältyy erityispiirteitä, jotka tekevät siitä tätäkin komplisoidumpaa, eikä kyse olekaan yksinomaan realismin epäsuorasta esityksestä.

Koska Sahlberg ei ole sen enempää modernisti kuin postmodernisti, näiden kerronnallisten keinojen ja kerronnan elementtien perusteella teos on tulkittavissa erilliseksi niin realismiin, modernismin kuin postmodernismin konteksteista (ks. myös Hallila 2012, 53). Sahlbergin yhteydessä ei ole myöskään mielekästä puhua jälkirealismista kuten representaation kriisiytymisestä kipuilevien ja edelleen mimeettiseen sopimukseen pyrkivien Hannu Salaman romaanien kohdalla (Peltonen 2008). Toisin kuin Salamalla ja muilla jälkirealisteilla, Sahlbergilta ei varsinaisesti löydy representaatiota ongelmallistavaa retoriikkaa ja poetiikkaa. *Yö nielee päivät* -romaanista voi lukea hyvän ja nautittavan realistisen kertomuksen, mutta pääasiana ei ole sen enempää realistinen tai jälkirealistinen tapahtumista kertominen, modernistinen subjektivismi kuin postmoderni ironiakaan vaan yleensä ihmisen eettiseen toimintaan liittyvien ongelmien käsittely näistä tyyliuunnista eroavan metamodernistisen poetiikan ja estetiikan keinoilla.

Yksi metamodernistiseksi katsottava strategia romaanissa on sen tapa käsitellä temaattisesti ja sisällöllisesti aikaa niin, että sen merkitys huojahtelee modernin ja postmodernin merkityksen välillä. Tämä on tyypillistä Sahlbergin koko tuotannossa, sillä aika, ajallisuus ja inhimillinen ajan kokemus ovat sen keskeisiä teemoja. Lähes kaikki romaanit sisältävät silmiinpistävän paljon avoimia pohdintoja ja väitteitä ajasta. Kertojat esimerkiksi usein muistuttavat ajan erilaisista ominaisuuksista ja vaikutuksista. Aika sisällöllis-temaattisena aspektina on ensinnäkin yhteydessä modernismin tapaan käsitellä aikaa ulottuvuutena ja subjektiivisena kokemuksena. Toiseksi aika Sahlbergilla toimii suurten kertomusten korvaajana, sillä ajan kokemus on varsinaisesti ainoa perusta, jonka varaan Sahlbergin romaanihenkilöt rakentavat maailmankuvaansa. *Yö nielee päivät* -romaanissa ajasta, sen kulumisesta, muutoksista ja ylivoimasta ihmisen elämässä myös muistutetaan tämän tästä. Kertoja pohtii aikaa eri yhteyksissä, kuten tässä ajan paradoksaalisuutta luotaavassa ajatuksessa romaanin keskivaiheilla: ”Armoton on aika. Se on tässä ja jo samassa poissa, heräät aamuun ja huomaat että on ilta, yrität tarttua hetkeen tajutaksesi miten se silmiesi edessä kuolee ja kuopataan.” (YNP, 295.)

Kun sanon *Yö nielee päivät* -romaanin edustavan metamodernismia, käytän yhtä nimitystä, jolla on viitattu postmodernismia seuranneeseen kulttuuriseen muutokseen. Muutoksessa painottuu eri taiteenlajeja ajatellen esimerkiksi se, että postmodernistinen ironia ja leikki, vaikkakin ovat edelleen säilyttäneet paikkansa osana teoksia, ovat saaneet rinnalleen totisempia sävyjä. Postmodernismin jälkeisellä tilanteella ei ole yhtä vakiintunutta nimitystä, mutta metamodernismi on näistä se, jonka käytön voisi arvioida lisääntyvän tutkimuksessa

tulevina aikoina. Erityisesti kahden hollantilaisen nuoren tutkijan, Timotheus Vermeulenin ja Robin van den Akkerin ”Notes on Metamodernism” (2010) on artikkeli, johon viitataan tämän tästä, kun taiteentutkimuksessa puhutaan siitä, mistä metamodernismissä on kysymys. Esimerkkeinä useita nykyaikaisia teoksia eri taiteenlajeista Vermeulen ja van den Akker teoretisoivat metamodernismille olevan olennaista merkityksen tavoittamattomuus, häilyminen merkitysten välillä niin, että merkitystä tavoitellaan kuitenkin saavuttamatta sitä. Heidän mukaansa metamodernismi edustaa epistemologialtaan ”as if” -ajattelua (”ikään kuin”) ja ontologialtaan ”between”-ajattelua (”välissä oleminen”). Nämä molemmat viittaavat siihen, että metamodernismissä hyväksytään epävarmuus ja muutos ja että siinä voidaan jättää tekemättä lopullisia valintoja oppositioiden tai ylipäätään eri vaihtoehtojen välillä. Metamodernismin tavoitteita ja epistemologis-ontologisia perusteita ja perusteluja kirjoittajat luonnehtivat esimerkiksi näin:

Metamodernismi liikkuu liikkumisen itsensä vuoksi, se yrittää huolimatta väistämättömästä epäonnistumisesta; se etsii ikuisesti totuutta, jota se ei koskaan odota löytävänsä. [– –]

Ontologisesti metamodernismi heilahtelee modernin ja postmodernin välillä. Se aaltoilee modernin entusiasmin ja postmodernin ironian, toivon ja melankolian, naiiviuden ja tietämisen, empatian ja apatian, ykseyden ja moninaisuuden, totaalisuuden ja fragmentaarisuuden ja selkeyden ja monitulkintaisuuden välillä. Juuri heilahtelemalla sinne tänne tai edestakaisin metamodernismi on jatkuvasti modernin ja postmodernin välillä. On kuitenkin syytä olla tarkkana, ettei ajattele tämän aaltoilun tarkoittavan tasapainoa; se on pikemminkin heiluriliike 2, 3, 5, 10, lukemattomien napojen välillä. Aina, kun metamoderni entusiasmi heilahtaa kohti fanatismia, painovoima vetää sen takaisin kohti ironiaa; sillä hetkellä, kun ironia huojahtaa kohti apatiaa, painovoima vetää sen takaisin kohti entusiasmia. Sekä metamoderni epistemologia (”ikään kuin”) ja sen ontologia (”välissä oleminen”) pitäisi näin ollen ymmärtää ”molemmat–ei-kumpikaan-dynamiikaksi”. Ne ovat samaan aikaan moderneja ja postmoderneja eivätkä kumpaakaan niistä. (Vermeulen ja van den Akker 2010, 5–6; suom. Mika Hallila.)

Metamodernismiksi voidaan täten ajatella erityisesti heilahtelu tai aaltoliike oppositioparien ja erilaisten asenteiden, arvojen sekä ylipäätään eri vaihtoehtojen välillä. Siihen kuuluu

pyrkimys totuuteen tietoisena totuuden saavuttamattomuudesta. Metamodernismin yhteydessä onkin puhuttu *uusvilpittömyydestä*. Postmodernismin monesti nihilismiksi katsotun ironisen asenteen jälkeen metamodernismissä nähdään pyrkimys siihen, että asioista ja ilmiöistä – jopa merkityksestä ja totuudesta! – voi puhua muutenkin kuin ironisoiden. Niistä voi puhua vilpittömästi vaikkakin tietoisena siitä, että asiat ovat moniselitteisiä ja monimutkaisia. Vastaavanlaista leikin ja vakavuuden temaattista yhdistymistä on käsitelty joitakin vuosia sitten myös suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa: muun muassa Lars Sundin historiografisista metafiktioista (Ojajärvi 2005) ja Asko Sahlbergin romaaneista (Hallila 2012) on löydetty vastaavia piirteitä, vaikkei ilmiötä Suomessa näissä yhteyksissä olekaan nimitetty metamodernismiksi. Sahlbergin aiemmassa tuotannossa on tässäkin käsiteltävään aiheeseen liittyen näin ollen havaittu merkkejä siitä, että ne rakentavat uutta muuntelemalla omiin tarkoituksiinsa eri tyylien ja periodien konventioita ja keinoja. Samaa rakennustyötä jatketaan myös nyt tarkasteltavassa siirtolaisromaanissa.

Seuraavissa luvuissa analysoin varsinkin yllä mainittuja *Yö nielee päivät* -romaanin piirteitä ja elementtejä eli erityisesti päähenkilön ja kertojan välisiä jännitteitä, identiteetin narratiivisuutta sekä siihen olennaisesti kytkeytyvää ajan teemaa. Kiinnitän huomiota varsinkin sellaisiin seikkoihin, jotka liittyvät tai liittävät romaanin metamodernistiseen poetiikkaan ja metamodernismin etiikkaan.

Jakobsson, moderni sankari

Jakobssonissa voi nähdä hyvinkin tyypillisen modernin romaanin sankarin, jolloin olennaista on, että kysymys on modernista yksilöstä ja tämän tavasta kokea maailma ja todellisuus. Jakobsson edustaa tällaista yksilöä, joka kokee ratkaisemattoman ristiriidan sisäisen minänsä ja ulkomaailman välillä. Tässä kohdin juuri se, että kysymys on siirtolaisesta, on avainasia ja tuottaa merkityksellistä ristiriitaisuutta. Ulkomaailma kohdataan toisen asemassa, sitä katsotaan toisin silmin: asetelmana on sisäinen suomalainen yksilö vastaan ulkoinen ruotsalainen sosiaalinen ja kollektiivinen todellisuus.

Ruotsi ei lähtökohtaisesti tarjoa suomalaissiirtolaiselle mahdollisuuksia menestymiseen, vaan päinvastoin suomalaiselle on varattu yhteiskunnallisen arvonannon näkökulmasta toissijainen asema verrattuna valtaväestöön. Jakobsson ei kuitenkaan – toisin kuin useimmat muut siirtolaiset näyttävät tekevän – tahdo hyväksyä tätä tosiasiaa; hän on yritteliäs ja eteenpäin pyrkivä mies. Koska ruotsalaisessa yhteiskunnassa ei ole suomalaisemigrantille tarjolla

muuta kuin vähäinen asema vähäarvoisiksi katsotuissa töissä, rikos ja rikollisuus tarjoutuvat tieksi parempaan tulevaisuuteen ja ehjempään minuuteen. Romaanin tarina onkin osaltaan Jakobssonin kehityskertomusta, jossa tehdastyöläisestä tulee ”yksityisyrittäjä”. Hänellä on ominaisuuksia, jotka erottavat hänet muista ja jotka tekevät hänestä romaanisankarin eli ”meidän miehemme”, kuten kertoja häntä jatkuvasti nimittää. Jo siirtolaiselämänsä alkuvaiheessa tehdastyöläisenä Jakobssonin kerrotaan eroavan ”toisista suomalaisista” esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Päivillä oli tämä miellyttävä ominaisuus: ne olivat samasta muotista nostettuja ja kasautuivat kivutta viikoiksi. Olisi voinut astua ovesta ja tulla huoneeseen, jossa oli toinen ovi, josta pääsi toiseen samanlaiseen huoneeseen. Rämpä eteenpäin liejussa tai leijui pilvenhattaralla, makuasia. Herättyään sian pieremän aikaan Jakobsson laittoi itselleen aamiaista ahtaassa keittiössä, kahvia ja ranskanpullaa, meetvurstia. Useimmat parakkikylän siirtotyöläisistä söivät aamiaisensa tehtaalla, mutta ei meidän miehemme; hänellä oli tapana mennä kahvikuppeineen ulos ja jauhaa voileipää portailla ja katsella miten aamun valo työntyi parakkien väliseen kujanteeseen kuin naisen reidelle hivuttautuva koura. Pikkulintujakin siinä kuuli, niillä oli parittelu mielessä, kenelläpä ei olisi ollut. Naapuritalon portaille ilmestyi usein tupakoimaan vähänlöntä italialainen ja heillä oli tapana nyökätä toisilleen, yhteistä kieltä heillä ei ollut. Toiset suomalaiset nimittelivät italialaisia pikipäiksi, mutta ei meidän miehemme. Kotineekereitä mekin ollaan, turha muille vittuilla. (YNP, 19.)

Toisin kuin ”useimmat” Jakobsson ei syö aamiaistaan tehtaalla, ja toisin kuin ”toiset suomalaiset” Jakobsson ei tee eroa ”kotineekereiden” eli suomalaisten ja muiden vähemmistökansallisuuksien välillä. Jakobsson yhtäältä samastuu erilaisiin vähemmistöihin, toisaalta hän ei samastu edes omaan kansalliseen viiteryhmäänsä, suomalaisiin. Romaani kuvaa laajemminkin monikulttuurista ruotsalaista yhteiskuntaa, jossa suomalaissiirtolaiset käyttäytyvät rasistisesti muun muassa Lähi-idästä tulleita maahanmuuttajia kohtaan. Esimerkiksi Jakobssonin toisen vaimon ryöstävät nuoret arabimiehet, ja hän on tämän jälkeen valmis tuomitsemaan koko kansanryhmän. Jakobsson on kuitenkin myös tässä suhteessa erityinen, ja kertojan tapa toistaa ilmaisua ”mutta ei meidän miehemme” korostaa eroa Jakobssonin ja muiden välillä. Hän on joidenkuiden – kertojan puhutteleman yleisön, lukija-abstraktioiden tai lukijoiden – ”meidän” mies juuri siksi, että hän on romaanin sankari.

Sankari hän puolestaan on yksilöytensä takia, kokiessaan elämässään jatkuvasti ristiriidan sisäisen ja ulkoisen välillä: Jakobsson ei tunne oloaan kotoisaksi missään tai kenenkään kanssa. Hän on näin ollen korosteisen *moderni* sankari; kodittomana hän on kotoisin modernin romaanin maailmasta.

Modernia romaania ja sen sankaria on reilu vuosisata sitten teoretisoinut nuori Georg Lukács syvästi – ja kauniisti – idealistisessa, hegeliläiseksi luonnehdittavassa teoksessaan *Die Theorie des Romans* (1916/1971). Lukácsin mukaan modernin romaanin sankari on traaginen hahmo, joka tavoittelee totaliteettia – jolla tarkoitetaan esimerkiksi elämän ja olemisen merkityksellisyyttä tai kokonaismerkitystä – koskaan saavuttamatta sitä. Sankari joutuu toimimaan ja seikkailemaan tilanteessa, jossa Lukács näkee ironiaa: sankari tietää, että merkitys on saavuttamattomissa, mutta hänen on pakko tavoitella sitä. Tilanne ei silti ole pelkästään lohduton, koska tavoittelu itsessään voi tuottaa elämää rikastuttavaa merkityksellisyyttä. Traagisella sankarilla ei myöskään ole maailmassa paikkaa, johon hän kuuluisi, vaan hänen peruskokemuksensa maailmasta on ”transsendentaalinen kodittomuus”. Tällaiseen sankaruuteen Jakobssonin siirtolaisahmo on tulkintani mukaan sovitettavissa, koska hänelle ”koti” merkitsee myös konkreettisesti jotakin menetettyä, jotakin ei-olevaa, mahdollisesti taannoin ollutta ja nyt kaivattua. Jakobsson ei ole kotonaan sen enempää Ruotsissa kuin Suomessakaan. Kadonnutta totaliteettia Jakobsson-sankarillemme puolestaan edustavat hänen yksinkertainen mutta silti lähtökohtaisesti epäonnistumaan tuomittu pyrkimyksensä pystyä elämään ylipäättään ihmisarvoinen ja kelvollinen elämä siirtolaisuudestaan huolimatta.

Jakobssonin minuuden ongelma on tulkintani mukaan lukácslaisen sankarin ongelma: merkityksen etsiminen maailmassa, jossa merkitystä ei voi löytää. Romaanin kertomuksen tasolla tämä tarkoittaa sitä, että Jakobssonin minuus ei voi rakentua sen enempää suomalaisen identiteetin kuin Ruotsissa asumisenkaan varaan. Hän jää ulkopuoliseksi yhteiskunnassa ja ihmisyyhteisössä. Niin hänen yrittäjäjytensä kuin ihmissuhteensa kahdessa avioliitossa kertovat lopulta nekin enemmän ulkopuolisuudesta kuin yhteydestä toisiin ihmisiin. Suhde lapsiin kuvaa hyvin sitä, millainen ”sankari” Jakobsson on. Hänelle ei kehity läheistä suhdetta kumpaankaan lapseensa, vaan he jäävät toisilleen etäisiksi, jopa täysin vieraiksi. Varsin karun realistisessa todellisuudessa, jossa salakuljetetaan alkoholia, sekaannutaan rikolliseen toimintaan, tehdään murha ja pienempiä kolttosia, sankari on ja pysyy sellaisena ristiriitaisen merkityksen etsijänä, jonka nuori Lukács teoretisoi jo sata vuotta sitten. Mutta asia kokonaisuudessaan ei toki ole aivan näin yksinkertainen: Jakobsson oikeastaan vain

muistuttaa modernin romaanin sankaria. Hänen minuutensahan itse asiassa rakentuu aivan erilaisena aikana ja erilaisessa todellisuudessa kuin Lukácsin maailmanajan uudenrouheaa moderni todellisuus.¹ Jakobsson onkin *metamoderni subjekti*. Kuten Vermeulen ja van den Akker kirjoittavat käsitellessään ajan ja paikan käsitteitä metamodernismissä, kysymys tässäkin tapauksessa on subjektin pyrkimyksestä tavoitella tavoittamatonta:

[J]os moderni viittaa ajalliseen säännönmukaisuuteen ja postmoderni edellyttää tilallista epäjärjestystä, metamoderni pitäisi ymmärtää tila-ajaksi, joka on molempia – ei säännönmukainen tai epäjärjestyksessä. Metamodernismi vaihtaa nykyisyyden parametrit tulevaisuudettoman tulevaisuuden läsnäoloon, ja se vaihtaa meidän paikkamme rajat epärealistiseen paikkaan, joka on paikaton. Sillä metamodernin ihmisen ”kohtalo” on tavoitella horisonttia, joka on ikuisesti etäännyvä. (Vermeulen ja van den Akker 2010, 12; suom. Mika Hallila.)

Vermeulenin ja van den Akkerin mukaan metamodernismi pyrkii yhtäältä ylittämään niin modernismin kuin postmodernismin horisontit, mutta toisaalta metamodernismissä subjekti joutuu olemaan tietoinen tulevaisuuden perspektiivin perspektiivittömyydestä. Olennaista on pyrkiä vilpittömästi tavoittelemaan tätä saavuttamatonta säännönmukaisen epäjärjestyneessä ajassa ja tilassa. Tässä metamodernismi, tai oikeammin Vermeulenin ja van den Akkerin teoretisointi metamodernismista, muistuttaa nuoren Lukácsin romaaniteoriassa esittämää ajatusta merkityksen tavoittamattomuudesta. Sahlbergin teoksen analyysin kannalta näiden kahden yhteys on tullut viimeistään tässä kohdin todella huomionarvoiseksi, sillä Jakobsson siirtolaisidentiteetteineen rakentuu tälle kahtalaiselle perustalle. Analyysissa ei ole kuitenkaan syytä seisahtaa tähän, vaan tarpeellista on kiinnittää huomio seuraavaksi romaanin kertojaan ja kertomisen tapaan. Vasta kertojaa analysoimalla voi paljastua, millaisen jännitteisyyden pohjalta romaanissa esitetään metamoderni subjekti eettisenä toimijana.

Kertojan postmoderni narrimaisuus

Edellä on pariin otteeseen siteerattu romaanin kerrontaa. Palautettakoon tämän luvun aluksi mieleen pitkässä lainauksessa esiintyneet muutamat ilmaisut: ”sian pieremän aikaan”, ”ranskanpullaa”, ”naisen reidelle hivuttautuva koura”, ”kotineekereitä mekin ollaan”, ”turha

¹ Lukácsin romaaniteorian sovellettavuudesta nykyromaaniiin vrt. Brenkman 2016.

muille vittuilla”. Tämäntyyppiset ilmaukset rikkovat selvästi muuten varsin tyyliteltyä, kirjakielistä kerronnan diskurssia. Kyseessä on romaanin perustavanlaatuisen kerronnallisen ominaisuus: Jakobssonin kansanomaisen äänen tunkeutuu ulkopuolisen kertojan yleiskieliseen ääneen, ja nämä molemmat äänet ovat idiolektisiä sekä erittäin ilmaisuvoimaisia sanavarannoltaan – mutta eri tavalla. Jakobsson on karkea, suomalaisen kansanomaiseen kielidiskurssiin kasvanut mieshahmo, jonka tapa hahmottaa, ajatella ja kielellistää maailmaa täyttyy ”sian pieremän” kaltaisista puhekielisistä, kansan suussa viljellyistä sanonnoista ja kekseliäistä ilmaisuista. Ulkopuolinen, yleiskielinen kertoja on koko ajan yhdessä ja yhtäaikainen Jakobssonin kanssa, myös siinä mielessä, että Jakobsson on osa kertojaa. Kun kertoja puhuttelee lukijoita/yleisöään, hän asettaa itsensä osaksi ”meitä”, joukkoa, joka seuraa hänen kertomanaan Jakobssonin elämää ja jolle Jakobsson on tämä erityinen ”meidän miehemme”; näin kertoja on paradoksisesti yhtä aikaa Jakobssonin elämän sisä- ja ulkopuolella.

Kun pohditaan, miten kertoja tällä tavalla asemoituu oman tarinansa sisä- ja ulkopuolelle, tulee mieleen, mitä Mihail Bahtin esittää kuulussa esseessään ”Ajanilmaisujen ja kronotoopin muodot romaanissa” (1937–1938) puhuessaan narrin, hölmön ja veijarin kronotoopista. Kysymys on siitä, että romaanissa voi olla ajan ja paikan ykseys, jossa näkökulma edustaa mainittujen hahmojen tapaa hahmottaa maailma ja vaikuttaa siten siihen, millaisena maailma romaanin näkökulmasta näyttäytyy. Historiallisesti tämä kronotooppi on perua keskiajan ja renessanssin kulttuureista, mutta Bahtinin mukaan se on ”naamio”, eräänlainen nauruelementti, joka säilyy historiallisesti muuntautuen romaanin myöhemmässä historiassa. Hahmoista erityisesti narrin ”naamion” voi ajatella olevan osa romaania sen moninaisissa kehityskuluissa. Romaanin ”narrimaisuutta” on, että se voi nauraa kaikelle, myös itselleen, ja sillä tavalla paljastaa koko maailman naurettavuuden ja totuuksien relatiivisuuden. Narrin naamiota romaanissa voi Bahtinin mukaan edustaa yhtä lailla kertoja, päähenkilö, sivuhenkilö kuin vaikkapa teoksen taustalla häilyvä kirjailijan asenne (ja varmasti myös ”implisiittinen tekijä”, vaikkei Bahtin tällaista käsitteellistystä käyttänyt tai tuntenutkaan). Narri kertojana merkitsee sitä, että kertoja on positiossa, josta hän voi katsoa maailmaa ”toisen silmin”; narrin on yhtä aikaa osallinen ja ulkopuolinen (kuvaamassaan) elämässä. Narri ”ulkoistaa maailman naurun avulla”. (Bahtin 1979, 324.)²

² Suomessa narrista kertojana ks. Salin 2008.

Sahlbergin romaanin kertojassa on piirteitä, jotka linkittyvät Bahtinin osoittamaan narrin kronotooppiseen perinteeseen. Kertoja on valmis tekemään kaikesta, myös itsestään, naurettavaa. Sisä- ja ulkopuolen välisen eron purku on juuri siinä, että emme useimmitenkaan erota, missä ulkopuolinen kertoja loppuu ja Jakobsson alkaa – tai päinvastoin. Kuin korostamassa alun alkaen keskiaikaiseen torielämään kuuluvan narrin perinnettä on romaanin keskivaiheille sijoitettu torielämästä muistuttava kuvaus, jossa kertoja esiintyy torikauppiaana eli ”helppoheikkinä”. Myynnissä ei ole mitä tahansa maallista tavaraa, sillä tämä torikojuulla huutelija on samanaikaisesti myös kirkkoväelle kristinuskoa kauppaava saarnamies. Merkityksellistä on, että tämä kerronnallinen kohtaaminen romaanista on poikkeuksellinen suhteessa siihen, kuinka Jakobssonista muutoin kerrotaan. Kertoja vaikuttaisi ensilukemalla astuvan esiin Jakobssonista erillisenä äänenä, ja Jakobsson onkin nyt tälle yksi puhuteltu asiakas. Kuitenkin kertojan diskurssissa on säilynyt ilmaisuja jakobssonilaisesta ajattelusta ja puheenparresta. Niinpä kohtauksesta herää ennen kaikkea kysymys, kuka tai mikä kertoja on – tai vastaavasti kuka tai mikä Jakobsson on. Alla oleva katkelma havainnollistaa, millainen tämä torikauppias-saarnamies on ja mitä hän varsinaisesti myy:

Tänään erikoistarjouksessa: ihmisen osa. Tännepäin, tännepäin, nyt ei auta kursailla, halvalla lähtee ja takoa pitää, kun siveysvyö on kuuma! Tänne kaikki syntiset ja synnittömät, vanhurskaat ja vanhurskauttamattomat, lainlukijat ja lainrikkijat, kaikki äidinmaidosta humaltuneet jakomielitautiset luuserit, sillä voittajia ei täältä löydy ja niin saamme jok’ikinen pää pystyssä kulkea. Pankaa silti merkille, että tämä on alennusmyyntikamaa, toista sortteerausta, mutta kysäiskääpä itseltänne haluatteko edes priimatavaraa, kalliiksi se vaan tulee ja täällä pärjää vähemmälläkin.

Kenestä aloitetaan? Viehkeästä rouvasta siellä, teistä niin joka hypistelette sitä kaulallanne riippuvaa ristiä, jehoviako sitä ollaan vai helluntailaisia, samantekevää, lohtua täällä tarvitaan ja pääasia että rouva on sen löytänyt. Mitä pistetään pakettiin? Saako olla parisataa grammaa Jeesusta vai koko kilo Neitsyt Mariaa? [– –]

Kukapa sitten? Se poikakodista karanneen näköinen hampuuksi siellä. Tule tänne, nuorukainen? Oi, nuoruus! [– –] Olet ehkä ilonpilaajilta kuullut, että elämänsä eläminen liimaa imppaamalla, dokaamalla ja hasista syömällä on moraalitonta, mutta katso minua syvälle silmiin ja sano mikä on lopulta ihmisen moraalit. Toteutuuko se hänen ainuisissa harrastuksissaan, sellaisissa kuin sodat, vainot, keskitysleirit, joukkohaudat, murhat, raiskaukset, kunnallisvaalit, iltapäivätanssit? (YNP, 253–255.)

Olennaista on huomata, kuinka tietyt oppositiot, kuten korkea ja matala tai kuolemanvakava ja lapsellisen leikkisä, ovat tässä yhteen solmiutuneita. Kohtauksessa puhutaan varsin kevyesti vakavista asioista, elämän ongelmista, uskonnosta, sodista ja kärsimyksistä. Siinä myös linkitetään toisiinsa samanarvoisena keskitysleirit ja iltapäivätanssit ihmisten ”harrastuksina”, joissa – vahvan ironisesti ilmaistuna – ”moraali” voi toteutua. Ihmisen osa on myynnissä alennuksella, eikä markkinoilla ole voittajia ollenkaan. Kertoja on itse kuitenkin tämän ulkopuolella, positiossa, josta hän voi puhutella muita torieläjiä. Juuri tämä positio voidaan tulkita narrin kronotoopiksi, ja viimeistään tämä kohtausta paljastaa, kuinka kertoja on yhtä aikaa sisä- ja ulkopuolinen ja pystyy näkemään asioiden toisen puolen, niiden ”naurettavuuden”.

Kertoja on siinäkin mielessä kuin keskiaikainen narri, että keskiaikaisen universaalien kansannaurun vastakohta oli aina vakava ja virallinen totuus, jota edusti kristinusko. Sahlbergillakin juuri kristinuskon maailmankuva on asetettu vastakkaiseksi naurulle, koska nimenomaan saarnojen, uskonnollisten puheiden ja tekstien parodia on romaanin narrin naurulle otollinen tehtävä, kuten se on ollut kautta historian. Tässäkin on silti huomattava, että kertojan narrimaisuus ei ole suoranaisesti tai ainakaan pelkästään Bahtinin kuvaamaa narrin kronotooppisuutta. Tämän ”narrin” ääni kun on hyvinkin tuttu lähivuosisikymmeniltä. Kertojan asenne kerrottuun on ironinen tavalla, johon on totuttu postmodernistisessä kirjallisuudessa. Narrin kaikelle nauramisen korvaa ironia, jonka naurulla on kohde. Kertojan puheessa markkinat ja uskonto kohtaavat myönteiseksi esitetyllä tavalla. Henkisen ja hengellisen totuuden – armon ja laupeuden – voi ostaa rahalla: ”Sillä totisesti minä sanon teille, että jos kohta ylpeys käy lankeemuksen edellä ja vain harvalle on ihmisen pojan päivä koittava, armoa ja laupeutta irtoaa myös lompakkoa vähäsen raottamalla ja lompakkoonsa uskomalla” (YNP, 253).

Tämä markkinahenkishurmoksellinen narrinpuhe kestää vain muutaman sivun verran. Puhuteltuaan muutamaa ohikulkijaa yllä esitetyn kaltaisesti kertoja viimeiseksi tässä kohtauksessa ennen Jakobssonin varsinaisen elämäntarinan jatkoa puhuttelee tätä toriväen joukossa seuraavasti:

Ja entäpä se ison talon leivinuunin kokoinen herra siellä, näenkö minä oikein?

Millainen kunnia minulle nyt suodaan? Sehän on Jakobsson! Tehkääpä tietä, itse

mestari on ilmestynyt ostoksille. Tässä on kuulkaa semmoinen mies, että se saa halutessaan laskuun, luottamus on niin sanotusti kaksisuuntainen. (YNP, 256–257.)

Jakobssonin kuvaamisella ”itse mestariksi” painotetaan, että nyt tavataan taas päähenkilö, tarinan varsinainen sankari. Luottamuksen kaksisuuntaisuus viittaa juuri siihen, mistä edellä jo oli puhe: Jakobsson ja kertoja eivät ole toisistaan erillisiä. Kertoja luottaa Jakobssoniin ja tämä kertojaan. Narrin kronotooppinen asema, kaikelle naurava kahtalaisuus sisä- ja ulkopuolisena asettuu rinnakkain modernin sankarin sisäisen maailman ja ulkoisen todellisuuden välisen ristiriidan kanssa. Näin postmodernit äänet ovat kertoneet modernin sankarin kohtaloista matkalla viimeiselle etapille.

Ihmisen osa: kohti metamodernismin etiikkaa?

Jakobsson on kerrottu mies; hänen identiteettinsä muodostuu kertomuksesta ja kertomuksena. Tätäkin painokkaammin voi sanoa, että hänen identiteettinsä *on* kertomus. Merkittävää on, että identiteettikertomus muodostuu ristivetoisesta asemasta: moderni sankari ei ole irrallinen siitä postmodernistisesta ”narrin” puhetavasta, jolla hänestä – tai hänet – kerrotaan. Kuten metamodernismista todettiin, tässäkin asetelmassa on loppujen lopuksi kysymys heilahtelusta tai aaltoilusta eri vaihtoehtojen, erilaisten napojen ja positioiden välillä eikä lopullisesta valinnan tekemisestä. Vaikka kertomusta, kertojaa ja kerrottua päähenkilöä ei voi erottaa toisistaan, niitä ei myöskään voi täysin samastaa toisiinsa. Siksi Jakobssonin, ”siirtolaisen”, minuus huojuu jatkuvasti eri vaihtoehtojen ja oppositioiden välillä. Kuten Vermeulen ja van den Akker väittävät, moderni ja postmoderni ovat molemmat mukana metamodernismissä, mutta niiden välillä ei voi tehdä valintaa. Näin toimii myös Sahlbergin *Yö nielee päivät*: se edustaa ihmistä, jonka ”kohtalo” on tavoitella etäännyvää merkityksen horisonttia. Siinä subjekti muodostuu eri ääripäiden välillä huojuvasta ristiriidasta ja siksi myös toimii ristiriitaisesti muiden subjektien kanssa ja tehdessään eettisiä valintoja.

Narratiivisen identiteetin käsitteen valossa on mahdollista lopulta saada ote siitä, millaista subjektiä romaanissa, Jakobssonin kautta, (re)presentoidaan. Siksi lähestynkin tämän kirjoituksen viimeisenä ja yhteenvetävänä näkökulmana Sahlbergin romaania narratiivisen identiteetin kautta. Hahmottelen ensin teoreettis-filosofisia suuntaviivoja Paul Ricoeurin ajattelun innoittamana ja sitten analysoin vielä itse teosta tässä kontekstissa. Kirjoitukseni

päättää analyysissa esitetyn rinnastaminen metamodernin subjektin etiikkaa koskeviin päätelmiin.

Narratiivisen identiteetin osalta voidaan ensinnäkin todeta, että näkökanta, jonka mukaan ihmisen identiteetti muodostuu kertomuksena, on pitkään ollut laajojen keskustelujen kohteena. Yksi tätä aihepiiriä filosofisessa tuotannossaan käsitellyt tärkeä ajattelija on juuri Paul Ricoeur. Hän tuo narratiivisen identiteetin käsitteen keskusteluun kolmiosaisen teoksensa *Temps et récit* (1983–1987; engl. *Time and Narrative*) viimeisen osan lopussa. Käsitelyään teoksessaan kolmessa osassa sitä, kuinka niin fiktiivisten kertomusten kuin historiallisten kertomusten mimeettisyys pohjautuu ihmisen tarpeeseen ratkoa oman ajallisuutensa ongelmia, Ricoeur esittää, että myös identiteetit rakentuvat kertomusten tavoin: ihmisellä, yhteisöillä ja kansoilla on narratiivinen identiteetti. Identiteetti kerrotaan ja kerronnallistetaan ajassa ja ajallisena prosessina. (Ks. Ricoeur 1984–1988.)

Identiteettiä ei tällaisten näkemysten mukaan – ainakaan periaatteessa – ole ilman kertomusta. Vaikka Ricoeurin ajattelun keskellä on aktuaalinen, kokeva ihminen ja kärsimyksen ongelma on hänen filosofiassaan yksi keskeisiä, puhdasta kokemusta narratiivin ulkopuolella hän ei näyttäisi tunnustavan tai tunnistavan. Jo siinä vaiheessa, kun kokemus koetaan esikielellisenä, alkaa kerronnallistaminen. Ihmisen elämään kuuluu kokemus ajallisuudesta, ja ajalliseen elämään kuuluu inhimillinen kärsimys. Monet kysymykset Ricoeurilla koskevatkin etiikkaa, eettistä toimintaa ja kertomusten eettisyyttä. Fiktiivisille kertomuksille hän varaa tähän liittyviä erityistehtäviä. Ensinnäkin *Time and Narrativen* toisessa osassa esitetään, että ajan kokemuksen kerronnallistaminen mimeettisenä toimintana voi auttaa ihmistä elämään ja toimimaan toisten ihmisten kanssa. Fiktiiviset kertomukset voivat auttaa meitä ylipäättään kaikissa eettisissä toimissamme, joissa kohtaamme muita. Fiktiiviset kertomukset eroavat Ricoeurin mukaan muista kertomusten muodoista ja lajeista siksi, että ne voivat ratkoa ihmisyyden suurta mysteeriä, ajassa oloa, ajallisia ristiriitoja ja aporioita vapaasti, ilman rajoituksia. Ne voivat simuloida toisen ihmisen kokemusta, joka kuitenkin voisi olla lukijan/kokijan oma.³ Fiktio voi ottaa vapauksia ”tavanomaisen” ajan käsittelyssä ja liikkua ajan eri ulottuvuuksissa tavalla, johon muut, faktuaalisuuteen pyrkivät kertomusten lajit, eivät pysty.

Ricoeur jatkaa narratiivisen identiteetin teoretisointia *Time and Narrativen* jälkeen hieman eri näkökulmasta muun muassa teoksessaan *Soi-méme comme un autre* (1990; engl. *Oneself as*

³ Kokemusten simuloinnista ks. Ricoeur 2005.

Another; ks. myös Ricoeur 1991). Tässä teoksessa aika, ajallisuus ja ajan kokemus eivät ole niin keskeisessä roolissa kuin aiemmin. Nyt olennaista on, teoksen nimen mukaisesti, pohtia kysymystä itsestä/minästä ja ”toisesta” sekä näiden suhteesta. Samoin kuin kertomuksen ja ajan suhteita filosofoivassa työssä myös tässä tuodaan esiin, vieläpä paljon painokkaammin, kysymys etiikasta, eettisestä toiminnasta maailmassa toisten kanssa. Näin Ricoeur kirjoittaa pohtiessaan fiktiivisten kertomusten merkitystä identiteettien narratiivisuudessa ja risteyttäessään kertomuksen teoriaa toiminnan ja moraalien teoriaan:

[S]ijoittamalla kertomuksen teorian risteyskohtaan yhdessä toiminnan teorian ja moraaliteorian kanssa me saamme tulokseksi kertomuksen, joka toimii luonnollisena siirtymänä deskriptiivisyyden ja normatiivisuuden välillä.

Ne toiminnot, jotka refiguroidaan fiktiivisissä kertomuksissa ovat kompleksisia, rikkaita odotuksista ja ennakoinneista, jotka ovat luonteeltaan eettisiä. Tarinan kertominen [– –] on kuvitteellisen tilan tarjoamista ajatuskokeille, joissa moraalikäsitteet toimivat hypoteettisessa tilassa. (Ricoeur 1992, 170; suom. Mika Hallila.)

Analyysin kohteena olevassa romaanissa eli fiktiivisessä kertomuksessa Jakobssonista voidaan huomata tällaisiin ”refiguroituihin” toimintoihin sisältyvien eettisten odotusten ja ennakoitien rikkaus. Kertomus Jakobssonista voidaan lukea eräänlaisena ajatuskokeena. Hänen modernin sankarin hahmonsa ristiriitoinen on kerrottu kaksiäänisen, postmodernistisen ”narrin” suulla. Tämä asetelma tekee Jakobssonista moraalisten käsitysten, moraaliarvioiden ja eettisten valintojen tekemisen kokeilukentän. Jakobssonin kokemukset todellisuudesta, itsestä ja maailmasta merkityksellistyvät ennen kaikkea ajallisena kertomuksena, eettisten kysymyksenasettelujen myötä.

Jakobssonin sankarillinen ”transsendentaalinen kodittomuus” on tietynlaista moraalista suuntautumista ja eettistä suhtautumista toisiin ihmisiin – tavalla, joka on juuri hänelle ominaista. Ensinnäkin Jakobssonia määrittää vahva (moderni) minuuden kokemus, kuvitelma autonomisesta yksilöydestä. Tämä tulee esiin hänen ”järkähtämättömässä” suhteessaan muihin ihmisiin silloin, kun on kysymys hänen itsemääräämisoikeutensa uhkaamisesta. Näin kertoja kuvaa Jakobssonin tätä puolta:

Joudumme nyt pysähtymään pohtiaksemme hiukan miehemme sielun rakennetta, hänen arvomaailmaansa ja sen sisältämiä kirjoittamattomia moraalisääntöjä. Tietoomme on jo tullut muutama tapaus, jotka osoittavat kiistattomasti hänen luonteensa järkähtämättömyyden, jota ilmentävät etenkin hänen omaksumansa tilanteessa kuin tilanteessa adekvaatti prinssiippi [– –] ja kykynsä ilmentää sitä fyysisesti käytännön toimin. Tämän prinssiipin voimme formuloida lyhyesti näin: Jakobssonille ei kannata vittuilla. (YNP, 501.)

”Vittuilu” on Jakobssonin puhetapaa ja ajattelua. Yksinkertaisesti kysymys on siitä, että Jakobsson kosta, jos kokee, että hänelle on tehty vääryyttä. Tässä minän rajat määrittelee minä, ja muut ihmiset voivat olla vihollisia. Tämä moraalit selittää myös murhan, jonka Jakobsson tekee. Eettiset valinnat perustuvat omaan kertomukseen siitä, kuinka minä ei saa tulla loukatuksi ilman kosta. Kannan mukaan minä ei ole (niin kuin) muut ihmiset. Osa Jakobssonista edustaa tällaista arvomaailmaa, mutta kertoja ja kertomus antavat tässä kohdin asiasta tahallisesti varsin yksipuolisen ja yksinkertaistavan kuvan. Toisaalla Jakobsson operoi pitkälti toisenlaisten moraalikäsitteiden varassa, kuten tässä yöllistä yksinäisyyttä kuvaavassa katkelmassa esitetään:

Ja sittenkin, odottamatta avautuvina hetkinä, kenties öisessä jokirannassa tai puistossa, jokin pyrkii kohottautumaan hänen sisältään, jokin hauras ja toiveikas, kadotetun uskon paluu, kaunis sävel joka kajahtaa ja leijuu etäisyydessä hiljaa, hiljaa. Hän ajattelee: mä olen ihminen, ihminen, mulla on tässä tämä kohtalo, se täytyy aikansa kuluksi elellä pois jaloista pyörimästä. Ja siinä samassa kaikki arjen harmaus, tylsien tuntien yskökset, kaikkien maanantaitten metallin maku, mustissa tunneleissa huokailevat vuodet kaikkoavat, kääntävät hänelle selkensä. Hän seisoo puiston reunassa ja hengittää, tietää veren kiertävän jäsenissään, vatsakin lupaavasti kurahtelee, hän tuntee ruumiinsa kevyeksi, siroksi kuin balettitanssijalla, sillä elämä on kevyttä, leijumista, tuulilla ratsastamista, tämmöistä matalaa lentoa, eikä mihinkään ole kiire juuri nyt, mä olen tässä, kaikki on tässä, aivan kaikki, kokonainen aikakausi ennen seuraavaa sian pieremää. (YNP, 148.)

Episodissa Jakobsson vaikuttaisi olevan jonkinlaisen esikielellisen ajankokemuksen äärellä. Ajan ulottuvuuksien ristiriitaisuutta tuodaan esiin Ricoeurin tarkoittamalla tavalla. Kun Jakobsson puistossa kokee tällaisen euforisen elämänhetken, kokemuksessa kokonainen

aikakausi tuntuu lyhyeltä hetkeltä. Ihmisenä olo ja iloitseminen siitä, että kaikki aika voi olla yhdessä hetkessä, ovat paitsi fiktiivisen kertomuksen vapauksia ottavaa ”ajan ristiriitojen tutkimista” myös hypoteeseja inhimillisen elämän ja toiminnan eettisistä peruskysymyksistä: jaetusta ihmisyydestä ja yhteisen tulevaisuutemme mahdollisuudesta tai mahdottomuudesta. Mukana on kysymys, voiko ihmisyyden, etiikka tai moraali perustua tällaiseen olemuksellisuuteen, pohjimmaiseen, universaaliseen inhimillisyyteen ja minuuteen.

Itseensä käpertyvä Jakobsson – jolle ei pidä ”vittuilla” – kokee siteeratussa kohtauksessa hetkellisesti ykseyden ja yhteyden toisiin ihmisiin jonkinlaisessa tilattomassa ja ajattomassa tilassa ja ajassa. Tämä kuvaus myös tuntuisi asettavan etualalle eettisen toimintamallin, jota romaanin subjekti yleisemminkin edustaa. Tämä metamodernismin etiikaksi nimeämäni moraalinen koodisto on vilpittömyyttä hehkuva järjestyksessä olevan epämääräisyyden kokemus. Siinä paikka voi edustaa paikattomuutta ja tunne tulevaisuudesta voi olla tulevaisuudettomuutta. Se on kokemus, jossa horisontissa välkehtii tavoittamaton merkitys. Jakobssonin ”kohtalona” on tässä tavoitella tulevaisuutta ja merkitystä, ja hän jopa yrittää uskoa siihen.

Kohtauksen vaikuttavuus perustuu myös heräävään kysymykseen: kuka on Jakobsson? Hän on yksilö, joka tuntee olevansa ”ihminen, jolla on kohtalo”. Tarkoittaako tämä, että hän voisi olla kuka tahansa meistä? Onko tässä kysymys jonkinlaisesta inhimillisestä peruskokemuksesta, joka voisi olla mahdollinen oppien ja aatemaailmojen tuolla puolen? On ja ei ole. On huomattava, että niin modernin sankarin sisäinen ristiriita kuin narrin kahtalainen nauru tasoittuvat katkelman ajattomuuden kokemisessa pieneksi hetkeksi. Ne eivät kuitenkaan katoa; viimeisenä ajanilmauksena palaamme jälleen yksilölliseen, jakobssonmaiseen ajanmääreeseen, sian pieremään. Euforiantäyteisessä, täydellistyvässä hetkessä inhimillisen kokemuksen, ajan ja eettisyyden, ristiriidat törmäilevät modernin ja postmodernin risteyttävässä, kerrotussa subjektissa.

Yö nielee päivät -romaanin prologissa, joka on koko tulevan kertomuksen parafraasi, sanotaan näin: ”[m]iehemme Jakobssonin aika on lannistumattoman ihmisyyden aikaa” (YNP, 8). Tulkintani mukaan romaani monella tavalla ohjaa lukemaan Jakobssonin hahmoa ja kertomusta niin, että loppujen lopuksi ihminen, joka ei lannistu, on ihminen yleensä ja että tämä ”lannistumattoman ihmisen aika” on nykyaika, meidän aikamme. Näin ollen romaanin ristiriitainen metamoderni subjekti edustaa ihmisyyttä aikana, jolloin ihmisyyden ei pidä lannistua. Jakobsson on subjektia edustava ja esittävä ”siirtolainen”. Hän on kuin näyttelijä,

jonka rooli on samastettavissa kadonnutta horisonttia kohti katselemaan keneen tahansa ihmiseen. Romaanin lopussa Jakobssonin kuolema kuvataankin pääroolin tehneen näyttelijän poistumisena lavalta aplodien saattelemana:

Hetkeen hän ei tiennyt mitä tehdä, ymmärsi että häneltä vaadittiin jotakin, ja viimein, harteitaan kohautettuaan, hän ensimmäisen kerran elämässään kumarsi.

Katsomo puhkesi raikuviin aplodeihin, ääni riipi Jakobssonin korvia. [– –]
Olisiko noin, että [– –] kaikki, jolleivät nyt suorastaan hyväksyneet hänen toilailujaan, ainakin kunnioittivat häntä? Ajatus tuntui mukavalta. [– –]

Kuka hitto loppujen lopuksi tiesi ihmisten halusta ja kyvystä ymmärtää toisia? Ehkä sitä ei ollut edes tarkoitus tietää. Siinä oli kai kysymys siitä hommasta, hän ennätti vielä ajatella, jota paremmissa piireissä nimitettiin elämäksi. (YNP, 575–576.)

Elämän esiintymislavan jättävän Jakobssonin viime hetken tärkeimmät kysymykset ovat, kunnioitettiinko minua ja kuinka olisin voinut ymmärtää muita. Toisin sanoen olennaisimpia ovat ihmisten väliseen eettiseen toimintaan liittyvät peruskysymykset: miten toimia oikein, miten ymmärtää toista ja kohdata toinen? Jakobsson kuolee saamatta vastausta, mutta romaanin lukijalle hänen roolisuorituksensa on voinut avata nykytodellisuuden eettisiä ulottuvuuksia kuin tuntemattomia maailmoja ennen suljettuina pidettyjen ovien takana.

Lähteet

Sahlberg, Asko 2014: *Yö nielee päivät*. Like, Helsinki. (YNP)

Tutkimuskirjallisuus

Bahtin, Mihail 1937–1938/1979: Ajanilmaisujen ja kronotoopin muodot romaanissa. Teoksessa *Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia*. Suomentaneet Kerttu Kyhälä-Juntunen ja Veikko Airola. Progress, Moskova.

Brenkman, John 2016: World and Novel. – *Narrative* 24(1), 13–27.

Furst, Lilian R. 1995: *All is True. The Claims and Strategies of Realist Fiction*. Duke University Press, Durham.

Hallila, Mika 2012: *The Unbearable Darkness of Being. Subject in Asko Sahlberg's Fiction.* Teoksessa *Nodes of Contemporary Finnish Literature.* Toimittanut Leena Kirstinä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Hyttinen, Elsi 2016: Samaan aikaan toisaalla. 1910-luvun siirtolaiskuvaukset toisin kuvittelemisen tilana. – *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti AVAIN* 1/2016, 54–68.

Lukács, Georg 1971: *The Theory of the Novel.* (*Die Theorie des Romans*, 1916.) Kääntänyt Anna Bostock. The Merlin Press, London.

Meretoja, Hanna 2018: *The Ethics of Storytelling. Narrative Hermeneutics, History, and the Possible.* Oxford University Press, Oxford.

Müller, Wolfgang 1991: *Interfiguralität. A Study on the Interdependence of Literary Figures.* Teoksessa *Intertextuality.* Toimittanut Heinrich F. Plett. De Gruyter, Berlin.

Nissilä, Hanna-Leena 2016: Kenen ääni kuuluu? Ylirajaistuva kirjallinen elämä 2000-luvun Suomessa. – *Kulttuurintutkimus* 1/2016, 47–50.

Ojajärvi, Jussi 2005: Leikki, historia ja kuolema. Lars Sundin *Lanthandlerskans sonin* postmodernismi. Teoksessa *PoMon tila. Kirjoituksia kirjallisuuden postmodernismista.* Toimittaneet Anna Helle ja Katriina Kajannes. Kampus kustannus, Jyväskylä.

Peltonen, Milla 2008: *Jälkirealismien ehdoilla. Hannu Salaman Siinä näkijä missä tekijä ja* Finlandia-sarja. Turun yliopisto, Turku.

Ricoeur, Paul 1984–1988: *Time and Narrative* 1–3 (*Temps et récit*, 1983–1987). Kääntäneet Kathleen McLaughlin ja David Pellauer. University of Chicago Press, Chicago.

Ricoeur, Paul 1991: *Narrative Identity.* Teoksessa *A Ricoeur Reader.* Toimittanut David Wood. Routledge, London.

Ricoeur, Paul 1992: *Oneself as Another (Soi-même comme un autre*, 1990.) Kääntänyt Kathleen Blamey. University of Chicago Press, Chicago.

Ricoeur, Paul 2005: *Mimesis, viittaus ja uudelleen hahmottuminen (Mimèsis, référence et refiguration*, 1990). Suomentanut Antti Kauppinen. Teoksessa *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta.* Toimittanut Jarkko Tontti. Vastapaino, Tampere.

Salin, Sari 2008: *Narri kertojana. Kultaisesta aasista suomalaiseen postmodernismiin.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Vermeulen, Timotheus ja van den Akker, Robin 2010: Notes on Metamodernism. – *Journal of Aesthetics and Culture* 2/2010, 1–14.

